

Çanakkale Kitabeleri KentSEL Kültür Varlıkları Envanteri 2003

Nasuhi Ünal KARAARSLAN*/ Gülgün YAZICI*

ANAHTAR SÖZCÜKLER/ KEYWORDS

Kitabe, mezarlık, mezartaşı, hazire, cami, türbe, çeşme

Epitaph/ inscription, cemetery, tombstone, hazire (tombs at qiblah direction and small tombs in turba), mosque, turba (shrine), fountain

ÖZET/ SUMMARY

Çanakkale Kitabeleri Envanter Çalışması 2002 yılında başlamış ve ilk sene Çanakkale ilinin merkez ilçesindeki kitabeler üzerinde çalışılarak belgeleme yapılmıştır. 2003 yılında Gelibolu ilçesinde devam eden çalışmalar 4 kişilik ekiple 30 Haziran - 2 Temmuz ve 7-18 Temmuz tarihleri arasında yürütülmüştür.

2003 yılında Gelibolu'da Yazıcızade Mehmed Camii haziresi ile Ulu cami haziresinde, ayrıca ağırlıklı olarak Gelibolu Alaaddin Kalfa Mezarlığında çalışılmıştır. 15 günlük çalışma süresi içinde 400'ü Alaaddin Kalfa Mezarlığında olmak üzere 440 mezar taşı kitabesi ile 3 cami, 4 çeşme kitabesi tespit edilerek fotoğrafı çekilmiş, numaralandırılmış ve bunlardan 373'ünün envanter formları hazırlanmış, 20 kitabenin de kalıbı çıkarılmıştır. Üzerinde çalışılan bu kitabelerle ilgili olarak 650 kare renkli, 250 siyah-beyaz negatif, 36 dijital fotoğraf ve 250 renkli saydam çekilmiştir.

Alan çalışmasının 2004 yılındaki iki haftalık zaman kesitinde ilçe merkezindeki (Gelibolu) bütün kitabelerin belgelenmesi planlanmaktadır.

Günümüzde konut, yol yapımı ve benzeri nedenlerle eski mezarlıklar hızla yok edilmektedir. Kentin sosyal tarihine ışık tutacak olan bu belgeleme çalışması, bu nedenle çok önemlidir ve çok kısa sürede tamamlanması gerekmektedir.

The inventorying of the Çanakkale epitaphs began in the year 2002 and in the same year, the epitaphs in the center of Çanakkale were intensively studied. In the year 2003, the inventory study was conducted in the Gelibolu district by four academic staff members between June 30- July, 2 and July, 7-18.

In 2003, the hazires of the Yazıcızade Mehmed Mosque and of Ulu Mosque as well as Alaaddin Kalfa Cemetery of Gelibolu were studied. Within 15 days of study, 440 tombstone inscriptions, 400 of which are from Alaaddin Kalfa Cemetery, and epitaphs of 2 mosques and 4 fountains have been explored, photographed, and classified. 373 epitaphs of them have been categorized with inventory remarks and from 20 of them moulds have been taken. Pertaining to the epitaphs and inscriptions in this study, 650 color photos, 250 black-white photos, 350 digital photos and 250 color slides were taken.

The study will be continued in the year 2004 and within 2 weeks, it is planned that all the epitaphs in the centre of Gelibolu will be documented.

Historical cemeteries have been demolished for various reasons, such as house and road constructions; hence, it is extremely urgent that this documentation and inventory study, which sheds light on the socio-cultural history of the city to be completed as soon as possible.

* Prof. Dr. Nasuhi Ünal KARAARSLAN (Proje Yürütücüsü); Yrd. Doç. Dr. Gülgün YAZICI (Proje Yürütücü Yardımcısı)/ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ÇANAKKALE

GİRİŞ

TÜBA-TÜKSEK Türkiye Kültür Envanteri Projesi kapsamında, Çanakkale'deki Türk hâkimiyeti dönemine ait yapı ve mezar taşı kitabelerinin tespitine yönelik "Çanakkale Kitabeleri" projesi alan çalışması, 2002 yılında Çanakkale ili merkez ilçesinde başlamış ve 2003 yılında aynı ilin Gelibolu ilçesinde sürdürülmüştür.

"Çanakkale Kitabeleri" projesinin en önemli ayağını oluşturan bu çalışma, Gelibolu'nun Süleyman Paşa tarafından fethedildiği H 755 (1354) ile Latin alfabesinin kabul edildiği 1928 yılları arasında, mimariye yansımış olan yazılı malzemeleri, yani kitabeleri tespit etmeyi ve değerlendirmeyi amaçlıyor. Çalışma, tarih bakımından 650 yıllık bir zaman dilimini, mekân bakımından da Gelibolu ilçesinin idari sınırlarını içine almaktadır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Araştırma Fonu ile aynı üniversitenin Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı ve Gelibolu Belediyesi tarafından desteklenen çalışmalar, 30 Haziran - 2 Temmuz 2003 ve 7-18 Temmuz 2003 tarihleri arasında toplam 15 günde yapılmıştır. Prof. Dr. Nasuhi Ünal Karaarslan başkanlığındaki çalışmaya, proje üyeleri Yrd. Doç. Dr. Gülgün Yazıcı, Yrd. Doç. Dr. Hamit Arbaş, Okutman Mesut Yazıcı katılmıştır.

Çalışmalar esnasında ilk üç gün Gelibolu Belediyesinin desteğiyle Gelibolu Öğretmen Evinde, sonraki 12 gün Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesine ait Otel Hamzakoy'da kalınmıştır. Çalışmalarımızın akşamdan yürümesi için her türlü desteği sağlayan başta Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi rektörü Sn. Prof. Dr. Ramazan Aydın'a, aynı üniversitenin vakfına, Gelibolu Belediyesi Başkanı Sn. Cihat Bingöl'e, Gelibolu'nun sokak aralarında kalan ve fark edilmesi kolay olmayan bazı küçük mezarlık ve hazirelerin yerini gösteren Sn. Ahmet Tuna'ya, Gelibolu Alaaddin Kalfa Mezarlığı çalışanlarına, ilçe içinde ulaşımımızı sağlayan ve mezarlıkta kitabelerin topraktan çıkarılmasına da yardım eden üniversitemiz söforlerine özverili çalışmalarını için teşekkür ederiz.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE AYRINTILI ANLATIM

YÖNTEM

Gelibolu'da, kitabeler açısından en geniş malzemeyi barındırması ve en zorlu çalışma alanı olması dolayısıyla Alaaddin Kalfa Mezarlığına öncelik verilmiştir.

Mezarlıkta eski ve yeni mezarlar bir arada ve karışık bir şekilde bulunmaktadır (lev. 1: res. 1-2). Eski mezar taşlarının bir kısmı tamamen toprağa gömülü durumda (lev. 1: res. 3-6), bir kısmı da zaman zaman yeni mezar açılması sebebiyle yerlerinden çıkarılmış, sağa sola atılmış ve üzeri toprakla kapanmış halde

bulunmaktaydı (lev. 2: res. 7-8). Bir kısmı ise mezarlığın girişinden yukarı doğru uzanan yolun sağ ve sol kenarlarına yol boyunca dikilmiş ve kat kat kireçle boyanmıştır. Mezarlığın girişinde, yerlerine konut yapıldığı ya da yol geçtiği için Gelibolu'nun diğer mahallelerinden sökülüp getirilen 111 mezar taşı yer almaktadır (lev. 2: res. 9-10).

Mezarlıkta öncelikle toprak altındaki taşların çıkarılması gerekmiştir. Bu, çalışmanın en uzun süren ve en zahmetli aşaması olmuştur. Mezarlıkta çalışan üç işçinin bize yardım edecekleri belediye tarafından tahhüt edilmesine rağmen, günlük işler ve yeni definler dolayısıyla sürekli bir yardım sağlanamamıştır.

Toprak altından çıkarılan, toprak üstünde yeni mezarların arasında dağınık bir şekilde bulunan ve yol boyunca dizilip kireçle boyanmış kitabeler, tek tek toz-topraktan, yosunlardan, kireçten ve değişik kirlerden fırçalar, el spirali, kireç sökücü gibi temizleme araçlarıyla tarafımızdan temizlenmiş (lev. 2: res. 11-12; lev. 3: res. 13-14), numara verilmiş, fotoğrafları çekilmiş, okunarak envanter formları doldurulmuştur. Fotoğraflamada her taşın hem ilk bulunduğu halinin, hem de açığa çıkıp bağımsız bir görünüm kazandıktan sonrasının görüntülenmesi yoluna gidilmiştir. Doğanın yol açtığı aşınmayla silindiği için okunamayanların ya da silindirik biçimli mezar taşlarının kalıpları alınmıştır.

Çalışmalarda, üniversiteye ait biri dijital olmak üzere iki fotoğraf makinesi, Gelibolu Belediyesine ait bir el spirali kullanılmıştır. Belgelemede geçen yılki envanter formları esas alınmıştır.

Mezarlık işçilerinin meşguliyetleri dolayısıyla çalışmaların yürütülemediği günlerde, ilçe içinde inceleme gezileri yapılarak, üzerinde çalışılacak kitabeli yapılar, çeşmeler, türbeler ve hazireler tespit edilmiştir. Yine Gelibolu'ya bağlı köylere inceleme gezileri yapılmış ve köylerdeki malzemenin de çok zahmetli kazı çalışmaları gerektirdiği sonucuna varılmıştır.

AYRINTILI ANLATIM

Gelibolu, Asya ve Avrupa kıtalarının önemli bir geçiş noktasında bulunmaktadır. Bu nedenle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, özellikle Bizanslılar ve Osmanlılar dönemlerinde önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Orhan Bey'in oğlu Gazi Süleyman Paşa tarafından H 755 (1354) tarihinde Osmanlı topraklarına katılan Gelibolu, bu tarihten itibaren Trakya ve Balkanlara yönelik akınlarda bir hareket üssü görevi üstlenmiştir. İstanbul'un fethine kadar önemli bir askeri deniz üssü olan ve Fatih zamanında Çanakkale'nin girişine yapılan karşılıklı iki kaleyle önemi bir kat daha artan Gelibolu, aynı zamanda bir ticaret merkezidir.

Türklerce fethedilmesinin hemen ardından başlayan

imar faaliyetleriyle bir kültür ve sanat merkezi olarak da gelişen Gelibolu'da, ilk olarak Süleyman Paşa, Bolayır'da bir cami ile bir imaret yaptırmış ve buna bağlı bir vakıf kurulmuştur.

Süleyman Paşa'dan sonra da Gelibolu'da görev yapan pek çok devlet ve din adamı, alim ve mutasavvıf tarafından –ya da onların adına– cami, mescit, namazgâh, tekke, mektep, medrese, imaret, hamam, kervansaray, çeşme, köprü gibi mimari eserler yapılmıştır. Bunlar arasında Azaplar Namazgâhı, ülkemiz sınırları içindeki en eski namazgâh olması dolayısıyla ayrı bir öneme sahiptir (lev. 3: res. 15). Büyük kısmı günümüze ulaşmayan bu yapıların bugün ayakta olanları şunlardır:

Camiler:

Azaplar Namazgâhı
Cerrah Hüseyin Efendi Camii
Gazi Süleyman Paşa Camii (Ulu Camii)
Hallac Hüseyin Camii
Kadı Iskele Camii
Yazıcızade Camii

Tekke ve dergâhlar:

Ahmet Dede Tekkesi
Gelibolu Mevlevihanesi
Şeyh Cahit Efendi Tekkesi

Hamamlar:

Kasap Hamamı
Oruç Hamamı
Sarıca Paşa Hamamı
Şengül Hamamı
Yakup Paşa Hamamı

Çeşmeler:

Asım Eken Çeşmesi
Çukur Çeşme
Fikirli Sinan Çeşmesi
Hançerli Çeşme
İbni Hasancık Çeşmesi
Neşati Çeşme
Oruç Reis Çeşmesi
Santral Çeşmesi
Telli Çeşme
Yazıcıoğlu Çeşmesi

Çeşmelerin tamamı kitabelidir. Cami ve tekkelerin yapım ya da tamir kitabesine sahip olmalarının yanı sıra, çoğunun bahçesindeki hazirelerde mezar taşı kitabeleri de bulunmaktadır. Gelibolu'nun Osmanlı'nın ilk kentlerinden biri ve kaptan paşalık eyaleti olmasından dolayı, birçok devlet, din, ilim, sanat ve edebiyat adamı burada görev yaparak hayatını burada sürdürmüştür. Bu önemli kişiliklerin birçoğu da ölümünden sonra buraya gömülmüştür.

Saygın pek çok şahsiyetin mezarının bulunduğu bildiğimiz önemli iki yapı Yazıcızade Camii haziresi

ile Gelibolu Mevlevihanesi hâmuşân (kabristan) kısmıdır¹. Ancak her iki mezarlık da bakımsızlığın ve cahilliğin kıyımına kurban gittiği için bugüne ulaşamamıştır (lev. 3: res. 16). Yol ve yeni binalar yapılırken sökülerek mozaik haline getirilen Yazıcızade Camii haziresinden bugüne sadece Yazıcızade Mehmed, Ahmed-i Bican ve Şerbetçi Baba'nın mezarları ile cami bahçesinde yığılı duran 10-15 mezar taşı kalmıştır. (Tuna 2002: 156-157; İrdesel 1994: 86-87). Bu mezarlıktan kurtarılabilen bazı mezar taşları ise –Şalvarlıoğlu İbrahim Ağa'nın lahid şeklindeki mezarı (lev. 3: res. 17) gibi– Alaaddin Kalfa Mezarlığına taşınmıştır (İrdesel 1994: 100).

Yıkıldığı için bugüne ulaşmayan bazı yapıların ise sadece kitabeleri elimize geçmiştir. Örneğin, Sarıca Paşa İmareti bugün ayakta değildir, ama kitabesi Sarıca Paşa'nın türbesine konularak korunmuştur (Ayverdi 1972: 487).

Alaaddin Kalfa Mezarlığı

Gelibolu'daki en önemli mezarlık, şehrin batısında yer alan Alaaddin Kalfa Mezarlığıdır. Onun dışında ilçenin muhtelif sokaklarında tekke, türbe, çeşme gibi yapıların etrafında 10-15 mezardan oluşan hazireler mevcuttur. Feneraltı'ndaki Çilehane haziresi, Karamanlar Caddesindeki Zadeliler Mezarlığı, Tekke Mezarlığı, Neşati Çeşme Mezarlığı bunlar arasında sayılabilir (Tuna 2002: 154-162).

En büyük mezarlık olduğu ve en fazla malzemeyi barındırdığı için Gelibolu'daki çalışmalarda öncelik, Alaaddin Kalfa Mezarlığına verilmiştir. Mezarlığın tarihinin ne kadar eskiye gittiği tespit edilememektedir; burada bulunan taşların tarihine bakarak böyle bir değerlendirme yapmak da mümkün değildir, çünkü bina ve yol yapılması gibi sebeplerle yerlerinden kaldırılan başka tarihi mezarlıklardan da mezar taşları getirilmiştir. Bu mezar taşlarından yakın zamanda getirilenler mezarlığın girişine ayrı bir grup halinde konmuştur. Ama bunlardan ayrı olarak, mezarlığın içinde dağınık halde başka mezarlıklara ait taşların da bulunduğu rivayet edilmektedir². Bu da bizim hangilerinin Alaaddin Kalfa Mezarlığının asli taşı, hangilerinin başka mezarlıklara ait taşlar olduğunu ayırt etmemizi zorlaştırmaktadır.

Mezarlıkta bulunan ve envanteri çıkarılan 328 kitabenin 151'i erkek, 123'ü kadın mezarına aittir. Geri kalan 54 tanesi kırık olduğundan ya da yazıları zamanla silindiğinden kadın mezarına mı erkek mezarına mı ait olduğu anlaşılamamıştır. Yaklaşık 650 yıllık bir zaman dilimine yayılan bu taşlardan büyük çoğunluğu Osmanlı, bir kısmı da Cumhuriyet Devrine tarihlenmektedir. En eskisi Süleyman Gazi'yle Gelibolu'ya gelen Battal oğlu Hüseyin Beççe'ye ait H 787 (1385-86) tarihli taştır. Ancak taşın yapımının bu tarihe indiği şüpheli olduğu gibi bu taşın daha önce pazar yerinde bulunduğu ve

sonradan bu mezarlığa nakledildiği bilinmektedir (Tuna 2002: 17; İrdesel 1994: 107). En yeni mezar taşı ise 6 yaşında vefat eden Zehra Hanıma aittir ve 1927 tarihini taşımaktadır.

Kitabelerde genel olarak Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dil kullanılmıştır. Ancak tarih içinde bu üç dilin eş zamanlı olarak kullanılmadığı görülmektedir. Bilindiği kadarıyla, Anadolu'da ilk kitabeler Arapça yazılmıştır, Türkçe kitabelere ise 15. yüzyıl ortalarından itibaren rastlanmaktadır (Yardımlı 2002: 18). Alaaddin Kalfa Mezarlığındaki kitabelerin 10 tanesi Arapça, 4 tanesi Arapça-Türkçe karışık, geri kalanı Türkçedir. Arapça-Türkçe karışık kitabelerde ölüm sözcüğü (intekale, intekalet vb.), ölüm tarihi ve isim Arapça olarak verilmiş, ismin ardından, "ruhu için fatiha" gibi Türkçe ifadeler yer almıştır. Bazen de ölenle ilgili bilgiler Türkçe olduğu halde, Arapça bir dua veya kelime-i tevhid kitabede yer alabilmektedir. Mezarlıktaki Arapça kitabeler 15.-16. yüzyıla aittir, en eski Türkçe kitabe ise Hüseyin Beççe'ye ait H 787 (1385-1386) tarihli mezar taşındadır. Bu, aynı zamanda mezarlığın en eski kitabesidir. Eğer bu taş daha sonraki bir tarihte Hüseyin Beççe'nin anısına yapılmış değil de gerçekten H 787'de yapılmış ise Türkçe kitabeler açısından büyük bir önem arz etmektedir, çünkü kitabelerde Türkçenin kullanımını yaklaşık 50 yıl geriye götürmektedir.

Mezarlıkta aynı aileye mensup kimselerin mezar taşları da bulunmaktadır. Bu kitabeler bize burada yaşayan aileler hakkında bilgi vermektedir. Mezar taşlarından 5 tanesi (GAM60, GAM109, GAM110, GAM245, GAM267 envanter numaralı taşlar) Kalyonizade, 4 tanesi (GAM66, GAM72, GAM246, GAM321 envanter numaralı taşlar) ise Kovalarzade ailesine aittir.

Mezar taşlarını muhtevaları itibarıyla değerlendirdiğimizde sadece isim ya da sadece tarih taşıyan mezar taşlarının yanı sıra, hayatın geçiciliğinden ve ölümün kaçınılmazlığından bahseden manzum kitabelerin ve sahibi hakkında olabildiğince ayrıntılı bilgi veren mensur kitabelerin bulunduğunu görüyoruz. Manzum kitabelerde çoğu zaman anonim olan ve pek çok kitabede tekrarlanan metinleri gördüğümüz gibi bir şair tarafından yazılmış özgün manzumelere de rastlıyoruz. Örneğin pek çok mezar taşı kitabesinde tekrarlanmış kalıp ifadelerden birkaçı şöyledir:

"Beni kıl mağfîret beray-ı Rabb-i Yezdân
Bi-hakk-ı arş-ı a'zam nûr-ı Kur'an
Gelip kabrim ziyâret eden ihvân
Edeler rûhuma bir fâtiha ihsân"

"Ziyâretten murâd ancak du'âdır
Bugün bana ise yarın sanadır"

"Ah ile zâr kılarak tâzeliğime doymadım
Çün ecel peymânesi dolmuş murâdım almadım"

Gazi Süleyman Paşa Camii (Ulucami)

Gelibolu'da kitabe envanteri yapılan diğer iki alan, Ulucami ve Yazıcızade Camii hazireleridir.

Gelibolu'nun en büyük camii olan Ulucami'de biri inşa, ikisi tamir olmak üzere 3 tane yapı kitabesi vardır. Ayrıca caminin kuzeybatı köşesinde kitabeli bir çeşme bulunmaktadır. Cami haziresinde mevcut mezar taşı kitabeleri ise 17 adet olup cami imamının anlattığına göre bunlar, hazirede bulunan taşların sadece günümüze ulaşan bir kısmıdır ve bir süre önce düzenlenmiştir. Caminin inşa kitabesi ile 2 mezar taşı Arapça, 5 mezar taşı Arapça-Türkçe karışık, geri kalanlar Türkçedir. 17 mezar taşından 12'sinin erkek, 3'ünün kadın mezarı olduğu tespit edilmiştir; 2 mezar taşı kırık olduğu için kime ait olduğu anlaşılamamıştır. Bizi devrin önemli bazı şahsiyetlerinden de haberdar eden bu taşlardan 4'ü Gelibolu müftülerine aittir. Ulucami haziresindeki en eski kitabe H 1007 (1598-99) tarihli olup Mahmud Efendi'ye aittir.

Yazıcızade Camii haziresi

Yazıcızade Camiinde 1 inşa, 21 de mezar taşı kitabesi bulunmaktadır. Caminin ön cephesinde bir köşede yığılı halde duran kitabelerin büyük kısmı kırıktır. Üstelik bu taşlar korunaksız bir yerde oldukları için her türlü tahribata açıktır. Haziredeki kitabelerin 1'i Arapça, 1'i Arapça-Türkçe karışık, geri kalanı Türkçedir. 8 tanesi erkek, 13 tanesi kadın mezarına aittir. Taşlardan birinin kime ait olduğu tespit edilememiştir. En eskisi Aîşe binti Mehmed'e (Mehmed kızı Ayşe) ait H 951 (1544) tarihli Arapça kitabe, en yenisi Edirneli Aîşe Hanıma ait H 1305 (1887) tarihli kitabedir. Bu kitabe yığınının ayrı olarak bahçe içinde havuza benzeyen kitabeli dikdörtgen bir taş da mevcuttur. Üzerindeki yazılar bir tecdit (yenileme) kitabesi olduğunu gösterse de yenilenen şeyin ne olduğu anlaşılamamaktadır, bu taşın bir mezar taşı olduğu bile belli değildir, kaldı ki mezar ya da mezar taşı için tecdit kitabesine de pek rastlanmaz, bu sebeple yenileme işleminin neyle ilgili olduğunu anlayamadık.

2003 yılında yapılan alan çalışmasında Gelibolu ilçesinde Azaplar Namazgâhı, Piri Reis Müzesi, Yazıcızade Camii ve haziresi ile Gelibolu Mevlevihanesindeki kitabeler, ayrıca ilçenin Bolayır bucağındaki Gazi Süleyman Paşa Türbesi ve Namazgâh Tepedeki kitabeler incelenmiştir.

SONUÇ

Gelibolu ilçesinin hemen her yerine yayılmış olan kitabelerden 15 gün içinde incelenebilenler 650 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bunların tamamına yakını Osmanlı Devrine, çok az bir kısmı da Cumhuriyet'in ilanından, Harf Devrimine kadar olan döneme aittir.

Bu kitabeler, Gelibolu'nun fethinden itibaren Türk nüfusun burada yerleştiğinin delili olduğu gibi, bize

ilçede yerleşenlerin hangi aileye, meslek grubuna ve hangi dini, siyasi, sosyal gruba mensup olduğunu da göstermektedir.

Önemli bir kısmı yok edilmiş olan Gelibolu kitabelerinin bugüne ulaşabilenleri de yeni yapılaşmalar ve yol açma çalışmaları dolayısıyla yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Özellikle sokak aralarında, evlerin bahçesinde üç-beş mezar taşından oluşan ve özel bir dikkat olmaksızın fark edilemeyen hazireler birer birer yok olmaktadır. Alaaddin Kalfa Mezarlığında bulunan taşlar da yok olma tehlikesinden korunmuş değildir. Mezarlıkta sağlıklı bir ada parsel düzenlemesi bulunmaması ve eski mezarların arasına sürekli yeni definlerin yapılması sebebiyle, mezarlığın orijinal düzeninin bozulması bir yana, yeni mezar açılırken toprak altında kalmış eski taşların kırılması işten bile değildir. Nitekim böyle olaylar yaşanmıştır. Bu sebeple belgeleme çalışmalarının süratle tamamlanması gereği bir kez daha anlaşılmıştır. Ancak sadece belgelemek değil, belgelenen bu kültür değerlerinin bir an önce koruma altına alınması da son derece

önemlidir. Mezar taşlarının ait oldukları yerde muhafazası en doğrusu olsa da eğer buralarda tam anlamıyla bir koruma sağlanamayacaksa açık ya da kapalı özel bir mekâna taşınmaları da bir çözüm olabilir.

ÖNERİLER

Kitabeler, özellikle mezar taşı kitabeleri buldukları yer itibarıyla bir takım çalışma zorlukları taşımaktadır. Yüksekte bulunan bir bina kitabesi kadar toprağa gömülü mezar kitabesi üzerinde çalışmak da zordur ve çalışmalarımız esnasında ekibimizi en çok zorlayan da, toprağa gömülü mezar taşlarının kazılarak çıkarılması, temizlenmesi olmuştur. Kazma ve temizleme çalışmaları için yardımcı eleman kullanmak projenin hızlanması açısından gereklidir.

Dileğimiz, 2002-2003 yıllarındaki envanter çalışmalarımızda kullandığımız geçici envanter formlarının (lev. 4-5) bir an önce TÜBA uzmanlarıyla yapılacak ortak çalışmalar neticesinde TÜBA'nın merkezi veritabanı Kültür-Kitap ile bütünleşik hale getirilmesidir. ✍

NOTLAR

1. Yazıcızade Camii haziresinde yatan ve mezarı günümüze ulaşmayan ünlülerin isimleri için bkz. İrdesel 1994: 87.
2. Bu bilgi, çalışmalarımız esnasında mezarlığı ziyaret eden yaşlı pek çok vatandaş tarafından bize aktarılmıştır.

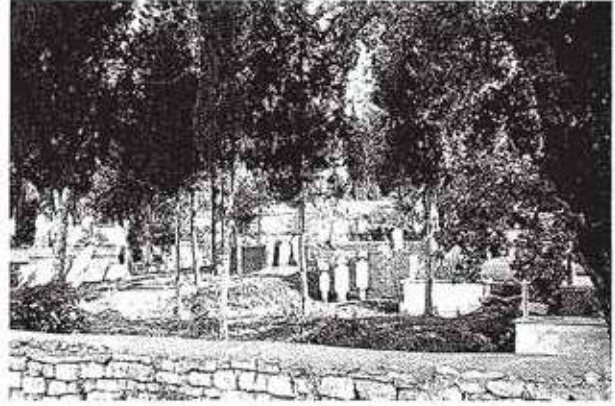
KAYNAKÇA

- ALEMDAROĞLU, Mustafa
1965 *Tarihi, Coğrafi, İktisadi, Turistik Yönleriyle Gelibolu*. Çanakkale.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı
1972 *Osmanlı Mîmârîsi'nin İlk Devri II: Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 808-855 (1403-1451)*. (İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları no: 65). İstanbul: Baha Matbaası.
- ÇAYLAK, Ayşe
1997 "Çanakkale Çeşmeleri", (yayımlanmamış yüksek lisans tezi: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- ELDEM, Halil Edhem
Tarihsiz *Kitabeler Nasıl Kayıt ve Zabt Olunmalıdır*. (Ankara Halkevi Tarih ve Müze Şubesi Yayınları no: 22) İstanbul: Maarif Matbaası.
- EMECEN, Feridun
1996 "Gelibolu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* cilt 14: 1-6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- EREN, Ramazan
1990 *Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri*. Çanakkale.
- HASEKİ, Metin
1984 *Plastik Açardan Türk Mezar Taşları*. (İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını no: 61) İstanbul: İDGSA Matbaası.
- İRDESEL, Mehmet
1994 *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*. Gelibolu: GelTur Ajans.
- KARAMAĞARALI, Beyhan
1992 *Ahlat Mezar Taşları*. (Kültür Bakanlığı Yayınları 1394; Sanat Tarihi Dizisi 19). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- KURTOĞLU, Fevzi
1938 *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- LAQUEUR, Hans Peter
1997 *Hüve'l- Baki. İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. çev. Selahattin Dilidüzgün, (Tarih Vakfı Yurt Yayınları 46). İstanbul: Tarih Vakfı.
- TUNA, Ahmet
2002 *Gelibolu'nun Gönül Eleri*. Gelibolu: Yüzüak Matbaacılık.
- TÜFEKÇİOĞLU, Abdülhamit
1998 "Gelibolu'da Azebler Namazgâhı ve Yapının Mimar", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2: 189-200.
- YARDIM, Ali
2002 *Alanya Kitabeleri (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme)*. (İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını no: 98) İstanbul: Seçil Ofset.

Levha 1

Res. 1. Alaaddin Kalfa Mezarlığından genel görünüm.

Res. 2. Alaaddin Kalfa Mezarlığında eski ve yeni mezarlar bir arada ve karışık bir şekilde bulunmaktadır.

Res. 3. Tamamen toprağa gömülüyken şans eseri fark edilmiş bir mezar taşı çalışılmak üzere temizleniyor.

Res. 4. Yandan fazlası toprağa gömülü bir Mevlevî mezar taşı.

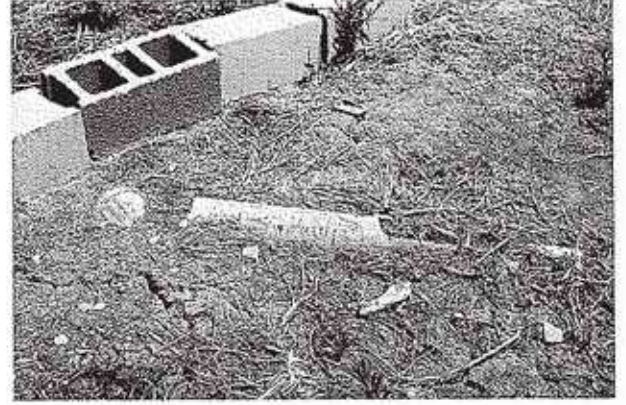
Res. 5. Yarısına kadar toprağa gömülü bir mezar taşı.

Res. 6. Sarığına kadar toprağa gömülüyken bulunan ve kazılarak ortaya çıkarılan bir mezar taşı.

Res. 7. Mezarlıktaki yeni mezarların arasına rastgele atılmış ve zamanla üzeri toprakla kapanmış taşlar.

Res. 8. Yeni mezarlar arasındaki eski taşların farkına varmak özel bir çaba gerektiriyor.

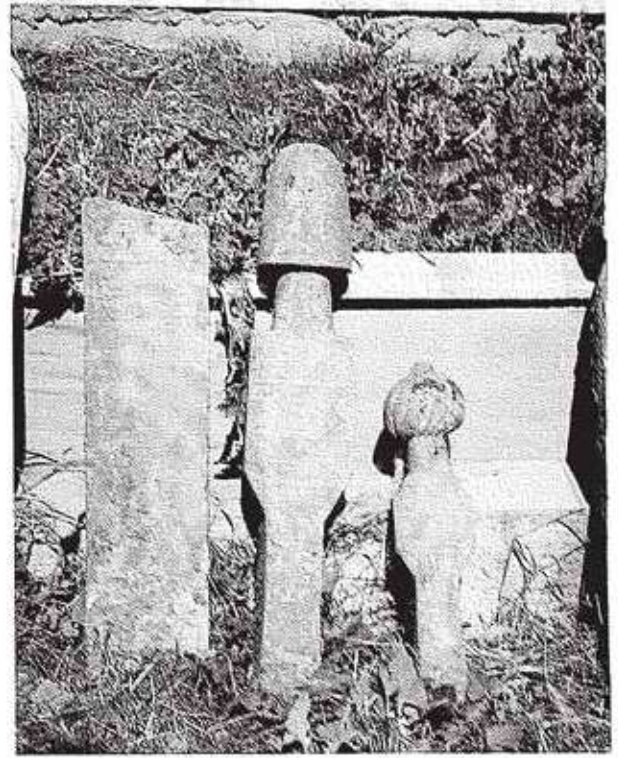
Res. 9. Başka mezarlıklardan getirilerek Alaaddin Kalfa Mezarlığının girişine konan taşlar.

Res. 10. Alaaddin Kalfa Mezarlığının girişinde, çeşitli nedenlerle başka semtlerden getirilmiş mezar taşları.

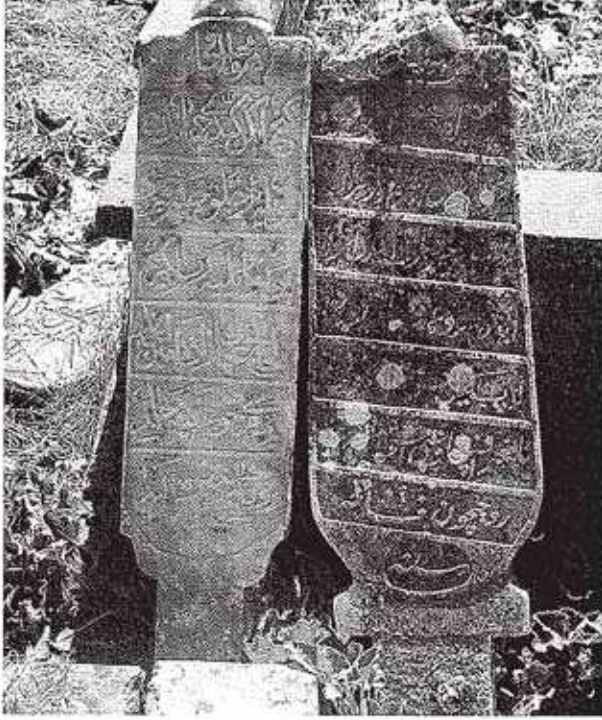

Res. 11. Yeni mezarların arasına dağılmış ya da yol boyunca dizilmiş olan taşların bir kısmı kireçle boyanmış.

Res.12. Mezar taşlarının temizlenmeden önceki hali.

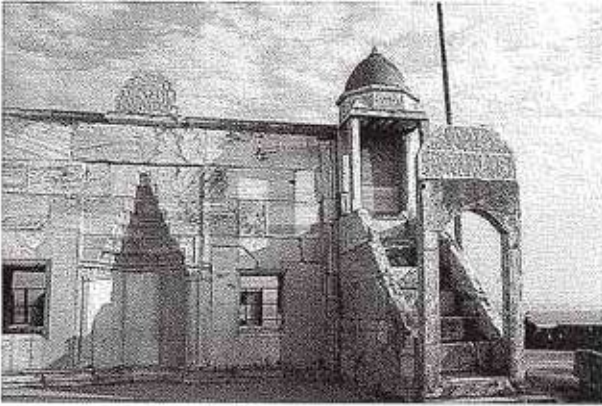
Levha 3

Res. 13. Zaman ve bakımsızlığın olumsuz etkisi, sosyal tarih açısından da önemli olan taşların okunmasını zorlaştırıyor.

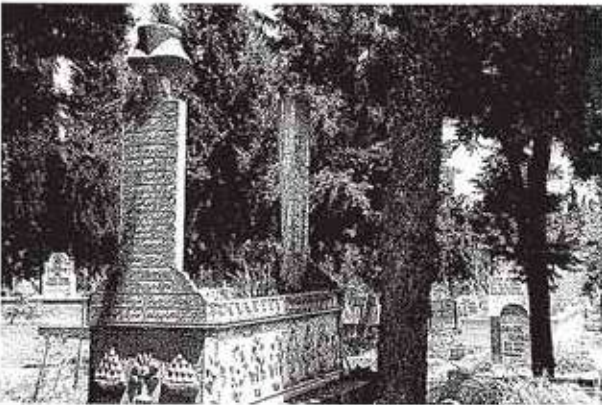
Res. 14. Zamanla kirlenip üzerlerinde tabakalar oluşan taşlar çalışma sırasında el spirali ile temizleniyor.

Res. 15. Gelibolu'nun en eski yapılarından Azaplar Namazgâhı, donanma erlerinin sefere çıkmadan önce namaz kıldığı bir açkhava camiidir.

Res. 16. Hâmuşân (kabristan) kısmındaki mezar taşlarından iz kalmayan Gelibolu Mevlevihanesi.

Res. 17. Şalvarlıoğlu İbrahim Ağa'nın lahid şeklinde mezarın Yazıcızade Camii haziresinden Alaaddin Kalfa Mezarlığına taşınmıştır.

Res. 18. Battal oğlu Hüseyin Beççe'ye ait H 787 (1385-86) tarihli taş, Aladdin Kalfa Mezarlığı, Gelibolu.

ÇANAKKALE KİTABELERİ	
MEZARTAŞLARI	
Katalog no.	
Envanter no.	
Fotoğraf no.	
Çizim no.	
İnceleme tarihi	
Yeri	
Ait olduğu şahıs	
Ölüm tarihi	
Malzemesi	
İşlenişi	
Ebadı	
Kaide/ ayak taşı	
Başlık tipi	
Mezar taşı tipi	
Sütun/ satır sayısı	
Dili	
Yazı çeşidi	
Metnin türü	
Vezni	
Şairi	
Hakkakı/ hattatı	
Korunma durumu	

Şek. 1. Mezar taşı kitabeleri için hazırlanan envanter formu.

ÇANAKKALE KİTABELERİ	
YAPI KİTABELERİ	
Katalog no.	
Envanter no.	
Fotoğraf no.	
Çizim no.	
İnceleme tarihi	
Yeri	
Ait olduğu yapı	
Yapım tarihi	
Malzemesi	
İşlenişi	
Ebadı	
Sütun/ satır sayısı	
Dili	
Yazı çeşidi	
Metnin türü	
Vezni	
Şairi	
Hakkakı/ hattatı	
Korunma durumu	

Şek. 3. Yapı kitabeleri için hazırlanan envanter formu.